

บทคัดย่อ

การศึกษาหมู่บ้านวนศาสตร์ชุมชนต้นแบบ ชุมชนตะโหมค ตำบลตะโหมค อำเภอตะโหมค จังหวัดพัทลุง มีวัตถุประสงค์ 4 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาชุมชนตะโหมค ตำบลตะโหมค อำเภอตะโหมค จังหวัดพัทลุง ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน แผนที่ชุมชน ข้อมูลด้านเศรษฐกิจของสังคมและหมู่บ้าน กลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม และการเข้าถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน 2) เพื่อศึกษาการใช้และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชน การประเมินกลุ่มและการใช้ประโยชน์จากป่า การบริหารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 3) เพื่อศึกษาทรัพยากรในชุมชน ได้แก่ แผนที่ทรัพยากรชุมชน การประเมินความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทรัพยากรธรรมชาติของสภาพป่า 4) เพื่อได้ฐานข้อมูลในการบริหารจัดการหมู่บ้านวนศาสตร์ชุมชนต้นแบบ รวมถึงการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชนและการทบทวนเพื่อตระหนักถึงปัญหาและเงื่อนไขความสัมพันธ์ ของปัจจัยต่างๆที่ส่งผลต่อการใช้และการบริหารการจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร วิชาการด้านต่าง ๆ จากการรวมกลุ่มสนทนา การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมของพื้นที่การศึกษาหมู่บ้านวนศาสตร์ชุมชนต้นแบบชุมชนตะโหมค

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนตะโหมคมีพื้นที่ทั้งหมด 96.315 ไร่ แบ่งออกเป็นพื้นที่ป่า 48.482 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 46.156 ไร่ และเป็นที่อยู่อาศัย 1.677 ไร่ มีระบบการบริหารปกครองเป็น 2 แบบ คือ การบริหารการปกครองโดยเทศบาลตำบลตะโหมค มี 8 ชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลตะโหมค จำนวน 12 หมู่บ้าน ชุมชนตะโหมคมีราษฎรอาศัยอยู่ 1,967 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 8,794 คน ชาย 4,369 คน หญิง 4,425 คน นับถือศาสนาพุทธ 60% และนับถือศาสนาอิสลาม 40% ราษฎรในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม 86.67% การถือครองสิทธิในที่ดินของราษฎรในชุมชนตะโหมค โดยมีการแบ่งการใช้ประโยชน์จากที่ดินในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ 2 ส่วนนี้ ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตการบริหารการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลตะโหมค มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาหัวช้าง ป่าเขาตินป่า ป่าเขาหลักไก่อ และป่าเขาพระ พื้นที่ สปก.4-01 จะอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้ง 4 ป่า พื้นที่ นส. 3ก จะอยู่ถัดออกมาจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าสงวนแห่งชาติและพื้นที่ถือครองในรูปแบบที่ดินจะอยู่ในเขตการปกครองเทศบาลตำบลตะโหมคเกือบทั้งหมด มีการถือครองที่ดินเฉลี่ย 28.75 ไร่ / ครัวเรือน จะมีการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ส่วนแรงงานที่ใช้เพื่อการเกษตรก็จะเป็นแรงงานในครัวเรือน แต่ก็ยังไม่พอเพียงต้องจ้างแรงงานเพิ่มประมาณ 36.56% ลักษณะการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนตะโหมค 47.94% ของพื้นที่และได้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ยางพารา จำนวน 47.29% ไม้ผล 14.66% นาข้าว 7.01% ไม้ยืนต้น 1.11% ไร่นาสวนผสม 0.09% พืชไร่ 1.77% พืชผัก 0.06 % อื่น ๆ อีก 0.44% มีรายได้จากการประกอบอาชีพการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 29.863 บาท/ปี พื้นที่ปลูกยางพาราตั้งแต่ในชุมชนตะโหมคไปจนถึงป่าต้นน้ำเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

เขาบรรทัด ไม่ผลึกเช่นกัน พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่จะอยู่ริมน้ำต่าง ๆ สำหรับนาข้าว ก็จะมีพื้นที่ปลูกอยู่ในเขตชุมชนบริเวณเขตเทศบาลตำบลตะโหมคเป็นส่วนใหญ่ และถือเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและที่ดินที่มีความสำคัญในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา การบุกเบิกป่าต้นน้ำเพื่อปลูกยางพารา การใช้พื้นที่ๆ ไม่เหมาะสม พื้นที่เคยใช้ทำนาถลันนำไปใช้ปลูกยางพาราและส่วนหนึ่งก็เกิดจากการพัฒนาจากภาครัฐ ที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศ ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชุมชนมีหนี้สิน ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

การพัฒนาการใช้ที่ดินและทรัพยากรของชุมชนตะโหมค ระหว่างปี พ.ศ. 2440-2489

การจัดการและการใช้ทรัพยากรที่ดินของชุมชนตะโหมค สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงด้วยกัน ช่วงแรกตั้งแต่มีการก่อตั้งชุมชนตะโหมค เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2440 การจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและที่ดิน โดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการ ซึ่งมีผู้นำทางธรรมชาติที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และผู้นำทางธรรมชาติส่วนใหญ่เหล่านี้ก็จะมีความรู้และมีภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรและที่ดินได้เป็นอย่างดี การใช้ที่ดินในช่วงแรกนั้น ชุมชนได้มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 โซน คือ โซนที่ 1) ป่าเขต (ป่าอนุรักษ์) โซนที่ 2) เป็นพื้นที่สำหรับทำสวนเป็นแหล่งรายได้ของชุมชน มีป่ายางพารา สวนร่วม โซนที่ 3) จะเป็นที่อยู่อาศัยและทำนาข้าว การใช้ที่ดินในช่วงแรกจะใช้เป็นแหล่งหาอาหาร สมุนไพร แหล่งรายได้ของชุมชน พื้นที่ส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในโซนที่ 1 ส่วนพื้นที่ทำกินก็จะอยู่ใน โซนที่ 2 และ 3 การจัดการและ การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรที่ดินในช่วงแรก ชุมชนยังพึ่งพิงป่าธรรมชาติอยู่ อาชีพและรายได้ก็จะมาจากการเก็บหาของป่ามาจำหน่าย และรายได้จากการปลูกพืชเกษตรในรูปแบบของ “สวนร่วม” ซึ่งเป็นอาชีพเดิมของชุมชน

การจัดการที่ดินและการใช้ทรัพยากรของชุมชนตะโหมคในช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2489-2500

การจัดการทรัพยากรและที่ดินในช่วงนี้ ชุมชนตะโหมคก็ยังยึดถือปฏิบัติตามประเพณีที่เคยปฏิบัติมาอย่างเคร่งครัด ในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและที่ดินทั้ง 3 โซน ส่วนอาชีพและรายได้ของชุมชน ก็ยังคงได้จากการเก็บหาของป่าเป็นหลัก ในช่วงที่ 2 นี้ชุมชนเริ่มได้มีการนำยางพารามาปลูกบ้างแล้ว พื้นที่ ๆ ใช้ปลูกยางพาราส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในโซนที่ 2 นอกจากการปลูกยางพาราแล้วก็ได้มีการบุกเบิกพื้นที่ทำกินมากขึ้น จากอดีตที่มีเพียงการทำข้าวไร่แล้วมาขยายพื้นที่ทำนาข้าวที่อาศัยน้ำฝน พันธุ์ข้าวที่ปลูกก็จะเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ปุ๋ยที่ใช้ก็จะเป็นปุ๋ยคอกที่ได้จากสัตว์เลี้ยง และยังได้มีการนำเอาชีก้างความาร่วมใช้ด้วย ดินในช่วงนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและที่ดินในช่วงนี้ก็ยิ่งเหมือนกับในช่วงแรก ยังใช้เป็นแหล่งหาอาหาร สมุนไพรและรายได้ของชุมชนก็ยังต้องพึ่งพิงป่าธรรมชาติอยู่ แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปจากช่วงแรกก็คือ ได้มีการนำยางพาราเข้ามาปลูก เพื่อเป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มรายได้ พื้นที่ป่าธรรมชาติก็ยังมี ความอุดมสมบูรณ์อยู่ ยังไม่มีการบุกรุก

การจัดการที่ดินและการใช้ทรัพยากรของชุมชนตะโหมดในช่วงที่ 3
ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 - ปัจจุบัน(2550)

การใช้ทรัพยากรและที่ดินช่วงนี้ มีความเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงแรกและช่วงที่ 2 เป็นอย่างมาก ซึ่งเกิดจากปัจจัยและสาเหตุทั้งภายในและภายนอก ที่เข้ามากระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การขยายตัวของชุมชน ความรู้ การศึกษา ความมั่นคงในรายได้และอาชีพของชุมชน จากการศึกษาชุมชนตะโหมดพบว่า กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนตะโหมดมาตั้งแต่แรกเกิด จำนวน 65.45% และยังมีกลุ่มคนที่ย้ายมาจากจังหวัดอื่นอีก จำนวน 12.73% ต้องอาศัยและเข้าไปใช้ทรัพยากรของชุมชนตะโหมด กลุ่มคนที่เข้าไปใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่ก็จะเป็นหัวหน้าครอบครัวถึง 70% แยกเป็นผู้ชาย 76.97% ผู้หญิง 23.03% อายุของกลุ่มคนที่เข้าไปใช้และหาประโยชน์จากป่าจะอยู่ในช่วงอายุ 30-39 ปี 36.97% รองลงมา อายุ 40-49 ปี 23.63% ถ้ามองดูอายุของผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าก็จะเห็นได้ว่าเป็นกลุ่มวัยกลางคนที่เป็นกำลังหลักของครอบครัวและชุมชน เมื่อรวม 2 กลุ่มนี้เข้าด้วยกันเป็น จำนวน 60.6% ของกลุ่มคนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า ระดับการศึกษาของกลุ่มคนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า มีความรู้ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 36.97% และประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 27.27% เมื่อนำ 2 กลุ่มนี้มารวมกันแล้วปรากฏว่าระดับความรู้การศึกษาไม่เกิน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 64.24% ของกลุ่มที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า และมีอาชีพหลักทำการเกษตร 86.67% อาชีพรอง คือ การเก็บหาของป่า 26.67% อาชีพรับจ้างทั่วไป 23.63% และมีรายได้ตั้งแต่ 3,000-6,000 บาท/ปี/คน 67.88% 6,000-9,000 บาท/ปี/คน 11.52% และมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนตั้งแต่ 3,000-6,000 บาท/ปี 26.06% และ 6,000-9,000 บาท/ปี 27.27% จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนที่จะต้องพึ่งพิงและเก็บหาของป่า และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชน จากอดีตที่มีพื้นที่ป่าซึ่งเป็นแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ของชุมชนถึง 75% สมุนไพร 19.49% ที่อยู่อาศัย 0.003% และพื้นที่เพื่อการเกษตร 6.05% แต่ในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวถูกบุกรุกและพัฒนาไปใช้ในด้านอื่น ๆ เช่น ใช้เพื่อการเกษตร 47.29% ที่อยู่อาศัย 1.73% สร้างอ่างเก็บน้ำ 7.41% พื้นที่เก็บหาสมุนไพร 10.31% ยังเหลือพื้นที่ป่าไม้ที่เป็นแหล่งอาหารและรายได้ของชุมชน 32.83% พื้นที่ส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าสงวนแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด ซึ่งมีข้อจำกัดและมีความยุ่งยากในการเข้าไปใช้ประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตามชุมชนตะโหมดก็ยังคงมีความจำเป็นและต้องพึ่งพิงป่าอยู่ จะเห็นได้จากข้อมูลกลุ่มคนที่เข้าไปเก็บหาของป่ามีความรู้แค่ประถมศึกษาปีที่ 6 และมีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาท/ปี/ครัวเรือน ถึง 55.15% ดังนั้นเกินครึ่งหนึ่งของกลุ่มคนที่เข้าไปเก็บหาของป่าไม่มีความรู้ในการนำมาประกอบอาชีพ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้พื้นที่ป่าที่เหลืออยู่เป็นแหล่งอาหารและรายได้ของครอบครัวต่อไป และจากข้อมูลการศึกษาการใช้ที่ดินและทรัพยากรของชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ช่วงนั้น การใช้ประโยชน์ในช่วงแรกและช่วงที่ 2 นั้น ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก แต่มีการใช้ประโยชน์ทั้ง 3 ช่วงที่เหมือนกัน คือ ชุมชนตะโหมดต้องอาศัยและพึ่งพิงป่าซึ่งเป็นทรัพยากรของชุมชน ตลอดมาจนถึงปัจจุบันจะเห็นได้จากข้อมูลการใช้ทรัพยากร การเก็บหาของป่าจะนำมาใช้บริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่จำนวน 98% และหาเพื่อการจำหน่ายโดยตรง จำนวน 2 %

จากทรัพยากรที่ในชุมชนนำมาใช้ จำนวน 85 ชนิด มีเพียงชนิดที่ชุมชนหาเพื่อจำหน่าย และทรัพยากรที่นำมาใช้ก็เป็นแค่ส่วนหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้นำมาใช้ทั้งหมดยังมีเหลืออยู่บางส่วนไว้เป็นอาหารของสัตว์ป่า และเป็นส่วนที่พืชจะได้ขยายพันธุ์เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับพื้นที่ต่อไป

ดังนั้นปัจจัยภายในก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทรัพยากรของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป แต่ปัจจัยภายในที่เกิดขึ้นมาได้ก็เกิดจากปัจจัยภายนอกมากระตุ้น ในเรื่องของการใช้ผลประโยชน์ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีความแตกต่าง จากการใช้ประโยชน์ในช่วงแรกและช่วงที่ 2 การนำความรู้ การศึกษาที่ทำให้ห่างไกลชุมชน มีอาชีพที่ไม่มั่นคง รายจ่ายสูง ชุมชนมีหนี้สิน เกิดจากการนำความรู้ วิชาการสมัยใหม่ ซึ่งเป็นปัจจัยจากภายนอกเข้ามาส่งเสริมให้กับชุมชน มาเปลี่ยนแปลงการใช้และการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน นอกจากนี้แล้วก็ยังมีผู้มีอิทธิพลปัจจัยที่เกิดจากนโยบายของรัฐ ที่นำเอาความรู้ด้านวิชาการจากต่างประเทศมาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น แต่ความรู้ที่นำมาเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะใช้ได้กับลักษณะภูมิประเทศ ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของท้องถิ่น และเป็นสาเหตุหนึ่งที่เข้ามาทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นอ่อนแอและสูญหายในที่สุด เช่น ในปี พ.ศ. 2507 กรมป่าไม้ได้ประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาหัวช้าง ป่าเขาตีนป่า ป่าเขาหลักไก่ และป่าเขาพระ ปี พ.ศ. 2518 ก็ได้มีการประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด และในปี พ.ศ. 2531 กรมป่าไม้ก็ได้ประกาศเขตป่าไม้ถาวรขึ้นในพื้นที่ของตำบลตะโหมคอีกครั้งหนึ่ง โดยวิธีการนำเอาความรู้ทาง วิชาการสมัยใหม่มาใช้กำหนดแนวเขต ปรากฏว่าแนวเขตดังกล่าวไปซ้อนทับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน จำนวน 410 แปลง เนื้อที่ 5,000 กว่าไร่ เป็นเหตุให้ชาวบ้านในชุมชนไม่พอใจเป็นอย่างมาก ทำให้ชุมชน เข้าไปบุกรุกป่าเพิ่มมากขึ้นเพื่อต้องการที่ดิน ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งอันเนื่องมาจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่ง อาหาร และรายได้ของชุมชนที่ในอดีตได้มีการแบ่งโฉนดการใช้และกฏกติกาเอาไว้ชัดเจนแล้ว แต่เมื่อรัฐ ได้นำเอากฎหมายมาใช้บังคับและจำกัดแนวเขตการใช้ทรัพยากร ทำให้ชุมชนมีความรู้สึกที่ชุมชนไม่ได้ เป็นเจ้าของป่าแห่งนี้แล้ว จึงทำให้ป่าถูกบุกรุกแผ้วถางมากยิ่งขึ้น และนอกจากนี้แล้วนโยบายของรัฐ ที่มีการส่งเสริมและพัฒนาในด้านต่าง ๆ ก็มีผลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรและที่ดิน และรวมถึงการส่งเสริมเกี่ยวกับอาชีพให้กับชุมชน โดยการนำเอาความรู้สมัยใหม่เข้ามาส่งเสริมให้กับ ชุมชน ในลักษณะของอาชีพที่มีการผลิตในรูปแบบของการเกษตรอุตสาหกรรม ต้องใช้ที่ดินเพื่อการ ผลิตและเพาะปลูกจำนวนมาก ใช้เครื่องมือทุ่นแรงในการผลิต ระบบการปลูกเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ขาดความหลากหลายทางชีวภาพ ทำลายสิ่งแวดล้อม เพิ่มต้นทุนในการผลิต เพิ่มหนี้สินให้กับเกษตรกร ซึ่งเกิดจากการทำการเกษตรที่นำเอาความรู้สมัยใหม่มาใช้ การใช้ที่ดินไม่ถูกประเภท ไม่เหมาะสม เหมือนอย่างในอดีต ที่ได้มีการแบ่งโฉนดเอาไว้ ผลผลิตที่ได้จึงไม่คุ้มทุน มีแนวโน้มว่าเกษตรกรจะเป็น หนี้มากยิ่งขึ้น นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอ่อนแอและถูกทำลายสูญหาย สถาบัน การเกษตรชุมชนต้องล่มสลายในอนาคต ถ้าในส่วนของภาครัฐยังไม่หยุดทำลายชุมชน โดยการไม่ รับฟังความคิดเห็นจากชุมชน ไม่เคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมและพัฒนาโดยไม่มีข้อมูลที่แท้จริง การพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและที่ดินในช่วงที่ 3 ทรัพยากรถูกทำลายเป็น
 อย่างมาก ก็เพื่อต้องการพื้นที่ทำการเกษตร มีการบุกกรุกเข้าไปถึงพื้นที่ป่าต้นน้ำ ซึ่งก็เกิดจากปัจจัยและ
 สาเหตุที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น แต่ในหลายสาเหตุก็ไม่เท่ากับการขยายตัวของพื้นที่ที่เกิดจาก
 นโยบายของภาครัฐในแต่ละครั้งจะมีจำนวนมาก ซึ่งสามารถดูได้จากประวัติความเป็นมาของชุมชน
 ตะโหมด การนำความรู้ เทคโนโลยีที่ทันสมัย มาใช้เปลี่ยนแปลงระบบการปลูกพืช เป็นการปลูกพืช
 เชิงเดี่ยวเน้นปริมาณเพื่อส่งโรงงาน การส่งเสริมและการพัฒนาของรัฐดังกล่าว ส่งผลให้พื้นที่ป่าถูก
 ทำลายเป็นอย่างมาก ทำให้ระบบนิเวศของป่าเปลี่ยนแปลงไป ฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาล เกิดสถานะ
 น้ำท่วม ฝนแล้ง มีผลกระทบกับชุมชนมากยิ่งขึ้น ทำให้ชุมชนตะโหมดต้องหันกลับมาทบทวนและ
 ค้นหาภูมิปัญญาของชุมชน ที่สามารถนำพาให้ชุมชนดำรงอยู่และพัฒนามาได้จนถึงทุกวันนี้ และจาก
 การที่ชุมชนได้พบปะพูดคุยกันเป็นประจำ โดยการนำของเจ้าอาวาสวัดตะโหมด โดยใช้สถานที่ของวัด
 ตะโหมด เป็นจุดที่พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จนสามารถนำเอาความรู้และประสบการณ์มาใช้แก้
 ปัญหาของชุมชนหลายอย่างให้ลุล่วงไปได้ และจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จึงเป็นที่มาของ
 “สถานานวัดตะโหมด” ได้มีการคัดเลือกจัดตั้งคณะกรรมการ พร้อมกับการกำหนดนโยบายการทำงาน
 ออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ฝ่ายสังคม 2) ฝ่ายเศรษฐกิจ 3) ฝ่ายการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม 4) ฝ่าย
 สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว เมื่อปี พ.ศ. 2538 ในแต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงาน และแก้ปัญหาของชุมชนได้
 ประสบความสำเร็จจนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เช่น ในปี 2539 ได้มีการจัดทำ
 หลักสูตรท้องถิ่น “ ตะโหมดศึกษา ” และนำมาใช้สอนในโรงเรียนภายในชุมชน เมื่อปี 2543 ส่วนฝ่าย
 จัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวก็ได้ปฏิบัติงานตามแผนงาน 4 ด้าน ด้วยกันคือ 1) ด้านคน การ
 บริหารจัดการโดยการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาดูแลเรื่องของป่า เรื่องของน้ำ การดูแลพื้นที่ป่าของตำบล
 ตะโหมดมีกลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำห้วยนา - ห้วยรูเม้น กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ
 ห้วยขวน กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำห้วยแม กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตะโหมด และยังมีกลุ่มเยาวชนกลุ่ม
 รักตะโหมด กลุ่มต้นหญ้า การพัฒนากลุ่มโดยการจัดฝึกอบรม ศึกษาดูงาน สำหรับกลุ่มเยาวชนก็ได้
 มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นป่าของชุมชน แหล่งเรียนรู้ในป่าชุมชน ไปสนับสนุนการเรียนการสอนให้
 กลุ่มเยาวชนในโรงเรียน 2) ด้านการบริหารจัดการป่า ปี พ.ศ. 2543 ได้มีการจัดตั้งและดูแลป่าชุมชน
 เขาหัวช้างมีพื้นที่ทั้งหมด 2,000 ไร่ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ เป็นสถานที่พักผ่อนและเป็นแหล่ง
 ท่องเที่ยวของชุมชน เยาวชนและผู้สนใจโดยทั่วไป จากการบริหารจัดการป่าจนประสบผลสำเร็จ เป็น
 ที่ยอมรับของหน่วยงานต่าง ๆ ปี พ.ศ. 2544 ได้รับรางวัลชมเชยจากการส่งป่าชุมชนเข้าประกวด
 ระดับประเทศและในปี พ.ศ. 2547 ก็ได้รับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต จากสมเด็จพระนาง
 เจ้าพระบรมราชินีนาถ ปัจจุบันป่าชุมชนเขาหัวช้างก็ได้รับการยอมรับจากสถาบันการศึกษาของภาคใต้
 และได้ส่งนักศึกษาเข้ามาเรียนรู้กับชุมชนอยู่ตลอด 3) ด้านการจัดการน้ำ ชุมชนตะโหมดมีสายน้ำที่สำคัญ
 และมีผลต่อการดำรงชีพและการเกษตรอยู่ 4 สายด้วยกัน ซึ่งทั้ง 4 สาย ได้ไหลผ่านชุมชนตะโหมด
 และยังมีสายน้ำสายเล็ก ๆ อีก จำนวนมากและสายน้ำเล็ก ๆ เหล่านี้ เป็นตัวที่คอยเติมน้ำให้กับลำคลอง
 ทั้ง 4 สาย และสายน้ำเล็ก ๆ หรือที่ชาวชุมชนตะโหมดเรียกว่า สายวะ สายเตราะ สายน้ำเหล่านี้ก็จะ

อยู่ในพื้นที่สูงของป่าต้นน้ำ การจัดการน้ำของชุมชนตะโหมดก็ต้องดูแลป่าต้นน้ำและสายห้วย สายวะ สายเตราะ ไม่ให้ถูกทำลาย ถ้าป่านี้ถูกทำลาย น้ำที่จะไปเติมในลำคลองก็จะไม่มี ทำให้ขาดแคลนน้ำได้ นอกจากนี้แล้วก็ได้มีการจัดการทำ “ธนาคารน้ำ” เพื่อการกักเก็บน้ำให้น้ำอยู่ในป่า ในสายห้วย สายวะ สายเตราะ ให้นานที่สุดแล้วค่อย ๆ ไหลลงมาเติมให้กับลำคลองได้ตลอดเวลา กิจกรรมการจัดทำธนาคารน้ำ จะมีการทำตั้งแต่ในชุมชนไปจนถึงพื้นที่ป่าต้นน้ำ กลุ่มที่รับผิดชอบก็จะมีการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนตะโหมด กลุ่มรักตะโหมด กลุ่มต้นหญ้า 4) ด้านการจัดการที่ดินทำกิน เป็นการจัดการที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัดว่าจะทำอย่างไรกับพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าอยู่หรือพื้นที่ทำเกษตรอยู่แล้ว จะเพิ่มมูลค่าให้กับที่ดินได้อย่างไร เพื่อจะให้เกิดรายได้และมีอาชีพที่มั่นคง ไม่ต้องไปรบกวนพื้นที่ป่ามากนัก การจัดการโดยการนำเอาความรู้หรือภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้กับความรู้วิชาการสมัยใหม่ ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการดำรงชีพของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่อยู่อาศัย เรื่องของอาหาร การกินที่ได้มาจากบริเวณบ้าน ป่าข้าง มีเงินเหลือใช้ ไม่มีหนี้สิน ชุมชนมีสุขภาพดี ซึ่งมีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน เช่น สวนร่วม การปลูกไม้ตามหัวไร่ปลายนา คันทา ที่จอมปลวกก็ยังมีปลูกพืชผักไว้เป็นอาหาร และยังมีป่าข้างเป็นอาชีพที่หารายได้ให้กับชุมชนตะโหมด ตั้งแต่ได้มีการเริ่มปลูกยาพาราและปัจจุบันยาพาราที่เป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชนตะโหมด และเป็นอาชีพของคนทางภาคใต้ ป่าข้างเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการเกษตรที่เลียนแบบธรรมชาติ และมีความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนตะโหมดได้รณรงค์ให้ชุมชนได้นำกลับมาใช้ลดปัญหาหนี้สินให้กับเกษตรกร เพิ่มรายได้ มีความหลากหลายทางธรรมชาติ มีทั้งพันธุ์พืชและสัตว์ป่า สร้างระบบนิเวศให้เกิดขึ้นมาในป่าข้าง เพิ่มความชื้นในบรรยากาศ แก้ปัญหาโลกร้อน ชุมชนได้นำเอาภูมิปัญญาดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับวิชาการสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศและวัฒนธรรมท้องถิ่นจนลงตัว ในระบบการปลูกที่เรียกว่า “ระบบวนเกษตรป่าข้าง” ที่มีการปลูกยาพาราเลียนแบบธรรมชาติ เน้นความหลากหลายทางธรรมชาติ ปลดปล่อยไม้ป่าออกขึ้นมาเอง หรือนำต้นไม้มาปลูกเพิ่มในสวนยาพารา ทำให้เกิดความร่มรื่นมีความชื้นเย็นสบาย เหมือนกับระบบนิเวศของป่าในธรรมชาติ ต้นไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ จำนวนมากที่ร่วงหล่นอยู่ตลอดเวลา ต่างกับสวนยาพาราที่มีช่วงฤดูการผลัดใบแค่ปีละครั้ง ซึ่งต้นไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ที่หักล้มร่วงหล่นลงมาที่เกิดจากการแตกแต่งของต้นไม้ เป็นอาหารของมด ปลวก สัตว์หน้าดินได้กินเป็นอาหารย่อยให้เล็กลง แล้วพวกสัตว์ได้กินไล่เดือนและจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ ได้ย่อยสลายต่อแล้วจะปลดปล่อยสารอาหารออกมา ซึ่งเป็นประโยชน์ให้กับต้นยาพาราและต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ได้ตลอดเวลา ทำให้ต้นยาพารามีความสมบูรณ์ ให้น้ำอย่างมากและมีความเข้มข้น ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบวัชพืช ทำให้คุณภาพของดินดีขึ้นดินมีความโปร่งร่วนซุย และยังสามารถช่วยแก้ปัญหาโลกร้อนได้ จากการที่มีต้นไม้จำนวนมากที่สามารถดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่มีส่วนทำให้โลกร้อน และในขณะเดียวกันต้นไม้ก็จะปลดปล่อยก๊าซออกซิเจนออกมาสู่บรรยากาศมากขึ้นเช่นกัน ระบบวนเกษตรป่าข้างยังสามารถลดหนี้ให้กับเกษตรกรได้อีกด้วย คือในระบบวนเกษตรป่าข้างที่มีความหลากหลาย มีทั้งพืชผัก เห็ด หน่อไม้ สมุนไพรที่เป็นอาหารไม่ต้องไปซื้อหาจากบริเวณ มีทั้งไม้ยืนต้น ไม้ป่า นำมาสร้างบ้านเรือน ที่พัก คอกสัตว์ ค้างพืชผัก และเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร และยังมีบางส่วนที่เหลือ

ก็นำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่ง มีเชื้อเพลิงที่ได้จากกิ่งไม้และกิ่งยางพาราที่ร่วงลงมา และสิ่งที่กล่าวมาแล้วนี้จะมีอยู่ในระบบวนเกษตรป่ายาง จะทำให้เจ้าของสวนยางที่จัดการระบบวนเกษตรป่ายางลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นและยังมีส่วนที่เหลือจากการบริโภค นำไปจำหน่ายเป็นรายได้เพิ่มอีกทางหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรผู้ที่จะทำสวนยางพาราระบบวนเกษตรป่ายางแบบนี้ จะต้องอยู่บนความพอเพียงไม่ยากได้จนมากเกินไป รู้จักใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล แล้วจะทำให้เกษตรกรได้หลุดพ้นจากหนี้สิน สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชุมชน ระบบนิเวศของป่าจะกลับคืนมา สามารถแก้ปัญหาโลกร้อนได้ในระดับหนึ่ง